

Educația pentru timpul liber al familiei: unele repere teoretice, metodologice și aplicative

Larisa Cuznețov, *dr. hab., prof. univ.,
UPS „Ion Creangă” din Chișinău*

Abstract

The study reflects some theoretical, methodological and praxiological aspects of education for recreation/leisure. Education for recreation / leisure is approached as a value and priority in the child formation and self-education in the framework of the family. Elaborated educational strategies have been experienced already and they are open to further improvement by researches and parents and they are devoted to kindergarten children, pupils and adolescents.

Keywords: *family, family education, self-education, aspects of education for recreation/leisure, behavioral model, family culture, value, theoretical, methodological and praxiological bases, parent competence, formal – non-formal – informal education, effective parent.*

Deseori participăm la discuții, suntem martori la un șir de întrebări pe care le adresează părinții pedagogilor și psihologilor cu referire la problema educației copiilor, pentru ca ei să fie capabili a-și planifica și folosi rațional și interesant timpul liber. Pe părinți îi interesează dacă este corect ca adulții să se implice în organizarea timpului liber al copiilor lor (46%). Unii dintre adulți consideră că este important să învățăm copilul a munci eficient, dar timpul liber vor învăța ei și singuri a-l valoriza și consuma, când vor crește mari (54%). Specialiștii din domeniul științelor educației [4; 5; 6; 8; 10] consideră că abilitățile și competențele individului de a-și organiza eficient timpul liber sunt într-o strânsă legătură cu educația și cultura acestuia. Desigur că acțiunile, conduita și faptele persoanei în procesul muncii ne pot sugera multe lucruri despre om, însă studiul empiric demonstrează faptul că mult mai profund putem cunoaște persoana după modul în care își valorifică timpul liber. Programul și timpul de muncă sunt prevăzute și reglementate din exterior, de variate programe, contracte de muncă, coduri profesionale și fișe de post. Trebuințele vitale pentru asigurarea existenței îl obligă pe om să muncească bine, pe când timpul liber, conținutul, modalitatea și strategia de planificare, organizare și valorificare a acestuia depind de educația primită în copilărie; de modelele comportamentale însușite în familie, de regimul de viață pe care îl urmează omul și, desigur, de cultura lui. Are absolută dreptate B. Russel când afirmă *că folosirea înțeleaptă a timpului liber este un produs al culturii și al educației* [Apud 1]. Ținem să completăm acest gând lucid cu ideea că folosirea rațională și înțeleaptă a timpului liber, educația pentru timpul liber încep în familie de la cea mai fragedă

vârstă și continuă întreaga viață, prin eforturi sistematice de autoeducație și autoperfecționare, depuse de persoană.

Viziuni interesante cu privire la conexiunea educației și valorificarea eficientă a timpului găsim în operele pedagogilor din toate epocile. Considerăm că merită o atenție deosebită ideea lui I.A. Comenius, care ne *învață că cel mai important în educație nu este să câștigăm timp, ci să-l pierdem cu folos*. La rândul său, J.J. Rousseau ne sugerează că *o regulă utilă a oricărei educații constă în faptul de a ști cum să pierdem timpul* [Apud 3].

Studiul aspectului vizat ne orientează spre problema *educației pentru timpul liber*, abordată de cercetătorii din domeniul științelor educației în contextul noilor educații [2; 3; 4; 5 etc.]. Despre necesitatea, obiectivele și conținutul educației pentru timpul liber scrie convingător C. Cucuș. Cercetătorul menționează faptul că în condițiile în care timpul liber are tendința să crească, adică să sporească în ceea ce privește durata lui, oamenii trebuie să fie învățați a se bucura de acesta. Fără o pregătire adecvată, timpul pentru sine poate deveni o povară, un motiv al decăderii, al alunecării în plictiseală și inactivism. În acest sens, autorul scoate în evidență patru traiectorii acționale: obișnuirea indivizilor de a-și gestiona cât mai bine temporalitatea pentru a dispune și de timp liber; *încărcarea timpului liber* cu activități recreative, productive etc., care ar aduce bucurii și împliniri persoanei în cauză, tonificând existența și accentuând gustul de a trăi; realizarea unor alternanțe și complementarități adecvate între activitățile din cadrul timpului liber (psihofizice/activități cu caracter sportiv; de practicare a culturii fizice, spirituale, morale, de plăcere, de interacțiune, necesare, distractive, informative, obligatorii etc.); corelarea activităților din timpul liber cu practicile formale sau cvasiformale, în perspectiva valorificării lui la scară socială prin diferite tipuri de voluntariat și participări în asociații, cluburi/școli ale femeilor, persoanelor în etate, copiilor cu nevoi speciale etc. [3]

Un alt cercetător român, S. Cristea, abordează educația pentru timpul liber prin prisma activităților specifice educației non-formale, proiectate, realizate și dezvoltate în afara școlii. Acestea sunt divizate de către cercetător în ***două categorii distincte: activități perișcolare și activități parașcolare*** [2]. Astfel, ***activitățile perișcolare*** sunt organizate pentru valorificarea educativă a timpului liber prin intermediul *resurselor tradiționale* (de tipul excursiilor, cluburilor, taberelor, vizitelor/vizionării spectacolelor de teatru, operă, balet, filmelor, expozițiilor etc.) și al *resurselor moderne* (de tipul discotecii, videotecii, mediatecii; instruirii asistate de calculator; rețelelor de programe non-formale; radio, tv școlară etc.).

Activitățile parașcolare sunt organizate în mediul socioprofesional ca soluții alternative de perfecționare, reciclare, instruire permanentă, instituționalizate special la nivel de presă pedagogică, emisiuni radiofonice și televizate școlare; cursuri, conferințe tematice cu programe speciale de educație și autoformare permanentă [Ibidem].

Gradul de investigație a problemei cu privire la planificarea și dirijarea timpului liber în cadrul școlar este modest, dar totuși literatura consacrată de ultimă oră reflectă unele aspecte ce țin de managementul timpului liber (C. Cucuș), de conținutul și tipurile de activități destinate valorificării timpului liber al elevilor (S. Cristea; I. Nicola; E. Weber; J. Dumazedier; И.П. Подласый etc.), dreptul la odihnă, la joc și activități recreative în timpul liber (M. Djuvara; I. Dogaru; M. Dumitrana), pe când problema educației pentru timpul liber în cadrul familial este abordată insuficient. Lipsa timpului liber pentru membrii adulți ai familiei din cauza programului profesional încărcat și a distorsiunilor sau lipsei organizării lui eficiente la copii, pe parcursul și la sfârșitul săptămânii, devine o problemă din ce în ce mai acută, pe care vom încerca s-o abordăm într-o optică științifică, dar accesibilă pentru realizarea în practică de către părinți și pedagogi.

În contextul dat, cercetarea noastră va fi axată pe determinarea unor aspecte teoretice, metodologice și praxiologice ale educației pentru timpul liber în cadrul familiei în corelație cu autoeducația, formarea și autoperfecționarea personală a individului. În primul rând, recurgem la explicația fenomenului existențial *timp liber*. Așadar, *timpul liber* reprezintă perioada din viața omului în care acesta se eliberează de orice obligații și este liber să-și aleagă anumite activități sau preocupări. **Timpul** reprezintă o dimensiune a existenței umane, care îi permite omului să acumuleze o anumită experiență de viață. Important este să reținem **fenomenul ireversibilității timpului**, ca să nu avem apoi remușcări de conștiință cu privire la faptele noastre, modul de viață ales, calitatea acesteia. **Timpul liber** poate fi definit ca intervalul de timp pe care îl folosim la bunul nostru plac, care poate fi planificat și dirijat în conformitate cu propriile imbolduri, interese, dorințe, alegând și realizând activitățile care corespund înclinațiilor și aspirațiilor personale. Ideea de timp liber nu este nouă, ea este vehiculată încă din Antichitate și credem că acest fapt nu trebuie să ne mire, deoarece, dacă oamenii muncesc, practic, întreaga viață, apoi desigur că, în conformitate cu logica existenței umane, ei trebuie să aibă un răgaz, ca să se odihnească. Astfel, Aristotel menționa *că timpul liber nu înseamnă sfârșitul muncii, ci, dimpotrivă, munca înseamnă sfârșitul timpului liber* [Apud 1]. Această idee este valoroasă prin faptul că scoate în evidență caracterul continuu al muncii. **Munca** reprezintă factorul decisiv al existenței umane și al devenirii personalității, indicând concomitent asupra posibilității de alternare a muncii și timpului liber, orientându-ne subtil spre o altă noțiune – „bugetul de timp”. Literatura de specialitate elucidează definiții, caracteristici și viziuni cu privire la conceptul nominalizat [1; 2; 3; 4; 5; 7]. Analizând esența acestora, putem conchide că bugetul de timp al omului reprezintă resursele temporale de care dispune individul și care se constituie din trei mari secvențe: *timp de muncă* destinat studiilor, activității profesionale; *timp de soluționare a*

necesităților fiziologice, social-culturale/gospodărești și timpul liber, trăit la bunul plac al omului [1; 3].

Primul aspect ține mai mult de axiologie, deoarece anume conținutul acestei secvențe de timp poate avea caracter valoros, profund cognitiv și moral, atunci când individul îl planifică și îl consumă rațional, lărgind sfera de cunoaștere, autoperfecționare, dezvoltare a creativității, optimizând propria conduită, viața sa și a altor persoane. Secvența de timp apreciată de persoană ca timp liber are caracter informal, fiind resimțită ca apropiată și plăcută, trăită de subiect în afara obligațiilor legate de învățatură, profesie sau activități gospodărești, de care beneficiază, de facto, fiecare persoană și pe care o putem valorifica diferit, rezervând timp și pentru relaxare, odihnă, reflecții, meditații, autoanalize, introspecții, astfel încât propria poziție, atitudinile, capacitățile de autoperfecționare ale acestuia să contribuie esențial la îmbunătățirea modului de viață, asigurând sporirea calității ei, făcându-l fericit pe om.

Literatura de specialitate din domeniul științelor economice reflectă mai multe optici privind rolul timpului în activitățile umane. Viziunile economiștilor au fost sintetizate în următoarele trei abordări: *timpul ca substanță primordială; timpul ca sistem referențial; concepția relațională despre timpul economic* [1; 7]. *Timpul ca substanță primordială* are ca suport teoretic concepția timpului ca resursă. Momentul-cheie, aici, rezidă în faptul că ***timpul este o resursă limitată atât pentru individ, cât și pentru societate***. De aceea economisirea timpului este o problemă centrală pentru societatea modernă. Axându-se pe acest postulat, specialiștii din domeniul economiei au formulat și fundamentat ***legea generală a economiei de timp***, conform căreia bunurile economice vor avea valoare obiectivă dată de timpul de muncă folosit [1].

Ca să abordăm într-un mod eficient și coerent educația pentru timpul liber, ne-am axat și pe analiza celor trei optici din perspectiva științelor economice, ceea ce ne-a orientat, cu siguranță, spre problema ***managementului timpului*** și a formării competențelor parentale, a autoeducației și autoperfecționării acestora. Conceptul nominalizat presupune stabilirea unui control asupra timpului, repartizarea lui în funcție de graficul de muncă, necesitățile și aspirațiile individului. Managementul timpului se bazează pe trei repere: planificarea, organizarea și monitorizarea secvențelor de timp necesare pentru realizarea activităților umane. Acest aspect este valabil și în educația familială, inclusiv școlară a copiilor. În contextul educației pentru timpul liber a copiilor în familie, vom preciza programul unei săptămâni obișnuite și repartizarea timpului de către părinți pentru copiii ce frecventează școala. Datele au fost culese în cadrul unei cercetări recente (220 de familii din municipiul Chișinău și 140 de familii din localitățile rurale).

Tabelul 1. Consumarea timpului de către copii în cadrul familiei

Nr. ord.	Programul săptămânal al copiilor în familiile din mediul urban	Programul săptămânal al copiilor în familiile din mediul rural
1.	Timpul școlar (drumul spre școală, activitățile școlare): 6-7 ore.	Timpul școlar (drumul spre școală, activitățile școlare): 6-7 ore.
2.	Timpul destinat pregătirii lecțiilor: 2-3 ore.	Timpul destinat pregătirii lecțiilor: 1-2 ore.
3.	Timpul destinat trebuințelor personale variază în limita unei ore.	Timpul destinat trebuințelor personale variază în limita unei ore.
4.	Timpul destinat odihnei, somnului în cursul zilei: 1 oră.	Timpul destinat odihnei, somnului în cursul zilei practic lipsește.
5.	Timpul liber (mai frecvent, seara): 2-3 ore. (Discuții cu părinții, jocuri la calculator, plimbări etc. În zilele de odihnă – 4-6 ore).	Timpul liber (mai frecvent, seara, 1-2 ore) (Discuții cu părinții, jocuri la calculator, plimbări etc. În zilele de odihnă – 2-4 ore).
6.	Timpul destinat muncilor de menaj casnic: 30 de min.-1 oră.	Timpul destinat muncilor de menaj casnic sau muncilor agricole: 3 ore.
7.	Timpul perișcolar destinat activităților. Non-formale/extracurriculare: 1-2 ore, de 2- 3 ori pe săptămână.	Timpul perișcolar destinat activităților non-formale/extracurriculare: 1-2 ori pe lună, durata variază de la 1 până la 2-3 ore.

După cum se poate observa din tabelul 1, timpul educațional se referă nu numai la timpul consumat în școală, ci și la acel care se consumă dincolo de perimetrul acesteia, dar care este în conexiune directă cu timpul școlar, mai precis, în care se desfășoară variate acțiuni extracurriculare în afara instituției de învățământ (de tipul activităților artizanale, sportive, culturale – vizite la teatru, concerte, expoziții etc. – sau activități de *leisure* – jocuri și concursuri de societate). Copiii de la oraș sunt mai favorizați în ceea ce privește posibilitățile de frecventare a instituțiilor de menire culturală, au mai multe activități perișcolare, pe când copiii

din localitățile rurale au posibilități mult mai modeste. Volumul de timp destinat muncilor de menaj casnic și, bineînțeles, muncilor agricole este mai mare la copiii din sate, iar timpul liber este mai redus la aceștia decât la copiii din mediul urban. Desigur că există și localități rurale cu un grad înalt de dezvoltare a culturii, sunt localități în care funcționează activ centrele de cultură, de creație pentru adulți, tineri și copii. În unele localități rurale, pe lângă instituțiile de învățământ, funcționează coruri, orchestre, ansambluri de dans, cercuri dramatice, ateliere de artă plastică și activități artizanale, iar adulții și copiii participă activ la organizarea și desfășurarea concertelor, șezătorilor, seratelor festive dedicate variatelor sărbători. Este evident că formele de consumare a timpului diferă de la persoană la persoană, de la familie la familie, de la localitate la localitate, cert însă este faptul că fiecare individ, adult sau copil necesită cunoștințe, competențe și deprinderi de planificare, organizare și monitorizare a timpului la general și a timpului liber în special. Pentru a consolida la copii și tineri arta și capacitățile ce țin de managementul timpului, este necesar ca școala și familia să colaboreze sistematic, creând condiții favorabile pentru ca generațiile tinere să asimileze strategii de consumare rațională, interesantă și eficientă a timpului liber.

Prin urmare, elaborarea unor repere metodologice și aplicative ale educației pentru timpul liber a fost realizată din perspectiva educației centrate pe copil, în baza concepției formării personalității capabile de creare a modului sănătos de viață, în conformitate cu teoria sistemică de rol [4] și teoria autoactualizării personalității [Apud 4]. Astfel, aspectele esențiale metodologice ale educației pentru timpul liber le-am concentrat într-un ansamblu de principii.

În continuare, prezentăm *Principiile optimizării educației pentru timpul liber în cadrul familiei*, destinate părinților care doresc a fi competenți și eficienți. Principiile reprezintă un set coerent de norme pedagogice cu valoare strategică și operațională, care trebuie cunoscute, conștientizate și respectate de către părinți în procesul educației familiale, pentru a asigura eficiența planificării și consumării raționale a timpului la general și a timpului liber în special.

1. Principiul conștientizării ireversibilității și valorii timpului, al necesității consumării lui eficiente orientează părinții spre înțelegerea temporalității în cele mai importante aspecte ale sale și îndeamnă adulții la reevaluarea și reconsiderarea folosirii acestuia într-un mod calitativ, pentru a servi copiilor săi drept exemplu/model demn de urmat.

2. Principiul planificării, organizării și monitorizării timpului în baza unui regim rațional de viață, care va fi relativ stabil, însă va fi elaborat în conformitate cu particularitățile de vârstă ale individului, activitățile și aspirațiile acestuia. Pentru copii, se va ține cont de anotimp, activitățile școlare și cele opționale, starea sănătății copilului, interesele și obligațiunile școlare și familiale.

3. Principiul alternării și îmbinării optime a activităților în cadrul timpului liber orientează adulții și copiii spre gândirea și folosirea optimă a timpului liber. În contextul dat, părinții trebuie să formeze la copii deprinderi de a se recrea, a se informa, autoeduca, a participa la acțiuni culturale de divertisment, competiții sportive etc.

4. Principiul organizării timpului liber a copilului în baza promovării sistematice a valorilor spirituale, morale, psihofizice, intelectuale, estetice, tehnologice va atenționa adulții, părinții și pedagogii asupra cunoașterii și valorificării conținuturilor generale ale educației încontinuu, atât în cadrul non-formal, cât și în cel informal. Pedagogii vor implica elevii în variate activități perișcolare și parașcolare.

5. Principiul organizării eficiente și interesante a timpului liber în conformitate cu exigențele modului sănătos de viață orientează familia și școala spre cunoașterea și respectarea normelor, regulilor și coordonatelor ce contribuie la formarea unei conduite sănătoase, echilibrate, axate pe spiritualizarea, armonizarea propriei vieți, ocrotirea naturii și sănătății omului.

În scopul acordării unui ajutor eficient părinților pentru orientarea copiilor spre autoeducație, formare și autoperfecționare personală, pentru a-i învăța pe aceștia a folosi timpul liber ca pe o valoare autentică, ca pe o perioadă ireversibilă care are anumite limite, propunem câteva **strategii educative și conținuturi** care au fost experimentate.

Strategiile pe care le vom descrie, experimentate în educația familială și școlară, s-au dovedit a fi de real folos familiei (81%) și pedagogilor (72%). Strategiile educative au la bază dimensiunile/conținuturile generale ale educației, includ variate forme, metode și mijloace, cunoscute și aplicate de adulți în cultivarea copilului. Strategiile secvențiale/operationale au fost numite în conformitate cu aspectul personalității care urmează a fi cultivată și perfecționată, iar strategia de bază am definit-o ca **strategie magistrală a educației pentru timpul liber al familiei**. Astfel, propunem următoarele strategii secvențiale/operationale: strategia orientării spre autoeducația, formarea și autoperfecționarea spirituală; strategia orientării spre autoeducația, formarea și autoperfecționarea morală; strategia orientării spre autoeducația, formarea și autoperfecționarea intelectuală; strategia orientării spre autoeducația, formarea și autoperfecționarea estetică; strategia orientării spre autoeducația, formarea și autoperfecționarea tehnologică și strategia orientării spre autoeducația, formarea și autoperfecționarea psihofizică.

Metodologia educației pentru timpul liber include un ansamblu de metode și procedee care pot fi convențional clasificate în două modele orientative: un **model de perspectivă** și **unul instrumental**. Aici se propun metode, tehnici care incită la reflecții, autoanalize, autocunoaștere, autodeterminare, evidențiere și cizelare a eului, reechilibrarea unor trăsături de personalitate; formarea paliereilor atitudinale, a credinței, reprezentărilor și sentimentelor în conformitate cu

standardele valorice superioare. În această ordine de idei, deosebim două modele. Primul este **modelul de perspectivă**, ce presupune aplicarea metodelor și procedeele raportate la obiectivele globale, care asigură formarea spiritualității, conștiinței moral-spirituale. Aici se îmbină **metodele expozitiv-euristice**: lectura; explicația; povestirea; conversația morală; dialogul moral/spiritual; dezbateră cu caracter moral, filosofic, religios; studiul de caz; poața; rugăciunea, cu **metodele** care stimulează cunoașterea de sine, reflecția, autoanaliza, introspecția, autoaprecierea și autoactualizarea. **Modelul instrumental** este axat pe aplicarea **metodelor intuitiv-active de formare a conduitei**: exercițiul moral/spiritual; exemplul moral/spiritual; opinia publică; aprobarea; dezaprobarea; jurnalul intim; agenda personală; portofoliul autoperfecționării morale și spirituale. Modelele elucidate ne orientează spre realizarea calitativă a educației familiale și a celei școlare, în scopul pregătirii copilului pentru a trece la autoeducație, iar *funcția centrală a autoeducației rezidă în transformarea obiectului educației în subiect* [4]. Prin urmare, părinții trebuie să cunoască nu numai particularitățile de vârstă ale copiilor, esența procesului educativ familial, ci și specificul autoeducației. Acest aspect poate fi valorificat de instituția de învățământ prin consilierea axată pe dezvoltarea părinților. Propunem un *mini-curriculum non-formal pentru educația familiei* în problema vizată.

Obiective-cadru:

- aprofundarea cunoștințelor cu privire la valoarea temporalității și a educației familiale în contextul formării deprinderilor pozitive de planificare-dirijare-monitorizare a timpului și a timpului liber de către copii;
- formarea abilităților și competențelor de proiectare a vieții familiale în conformitate cu cerințele unui mod sănătos de viață și a unui regim de repartizare și utilizare eficientă a timpului;
- formarea unei imagini de sine prin prisma valorificării timpului, în scopul autoperfecționării și construirii unui mod sănătos de viață pentru sine și copii.

Exemple de conținuturi:

1. Viața omului, timpul și timpul liber

Dimensiunile timpului. Viața omului și consumarea timpului. Abordarea timpului ca valoare umană. Familia și educația copiilor pentru utilizarea adecvată a timpului. Timpul liber al omului. Timpul liber în cadrul familiei.

2. Dimensiunile timpului și educația copilului

Timpul formal/școlar al copiilor și timpul formal/profesional al părinților. Timpul informal/liber al părinților și planificarea acestuia. Timpul informal/liber al copiilor. Gestionarea timpului și educația copiilor în cadrul familiei.

3. *Gestionarea timpului și sănătatea omului*

Viața, sănătatea și timpul. Particularitățile de vârstă, regimul de viață și sănătatea omului. Regimul zilei în familie și educația copiilor de la naștere până la maturitate. Modelul de gestionare a timpului de către adulți și educația copiilor în familie.

4. *Gestionarea timpului și formarea personalității copilului*

Educația moral-spirituală și gestionarea timpului. Educația intelectuală și managementul timpului. Educația tehnologică și timpul omului. Educația estetică și gestionarea timpului. Timpul și educația psiho fizică a copilului în cadrul familiei.

5. *Educația pentru timpul liber, autoeducația și autoperfecționarea morală*

Educația prin credință și formarea calităților moral-spirituale în contextul temporalității și timpului familial, școlar și liber. Educația familială, autoeducația și metodele de autoperfecționare morală. Odihna și educația pentru timpul liber.

6. *Familia, școala și timpul educațional*

Familia și școala în fața problemei de gestionare eficientă a timpului și a educației pentru timpul liber. Timpul educațional și timpul liber. Cultura consumării timpului liber și cultura educației pentru gestionarea calitativă a timpului.

În virtutea faptului că esența studiului este axată pe îmbinarea conceptualizării educației pentru timpul liber cu elaborarea unor strategii, ne-am propus să construim o schemă conceptuală (figura 1), care ne-ar permite să conștientizăm cultura aplicării acestora.

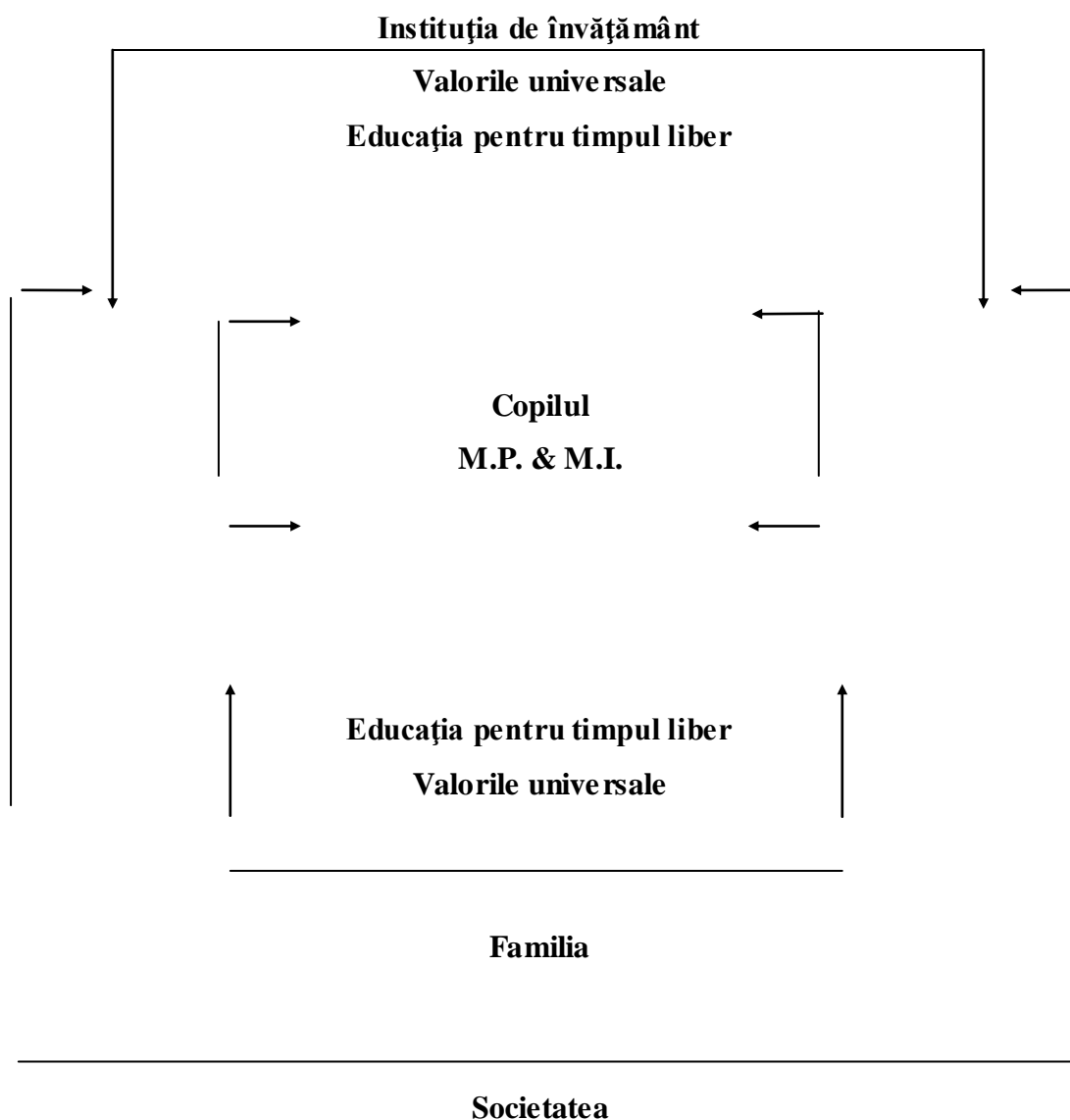

Figura 1. Schema conceptuală a educației pentru timpul liber

Astfel, în centrul schemei este plasat copilul, educația și orientarea autoperfecționării cărui depinde de corelarea și interacțiunea acestuia cu modelul de perspectivă/M.P. și cel instrumental/M.I., care conțin variate forme și metode de educație (descrise anterior), ce vor contribui la valorizarea conținuturilor educației pentru timpul liber în cadrul familiei și instituției de învățământ. Este evident faptul că societatea trebuie să fie interesată în cultivarea individului cu privire la consumarea rațională și eficientă a timpului liber.

În concluzie, educația pentru timpul liber, concepută ca deziderat al noilor educații, poate fi ajustată la orice conținut general și formă de organizare a educației. Principalul aspect, aici, îl reprezintă modul de abordare a gestionării timpului în educația familială și școlară a copilului și orientarea personalității acestuia spre autoeducație și autoperfecționare.

Bibliografie selectivă

1. Angelescu, C., Jula, D., *Timpul liber. Condiționări și implicații economice*, Editura Economică, București, 1997.
2. Cristea, S., *Fundamentele științelor educației. Teoria generală a educației*, Litera Educațional, Chișinău, 2003.
3. Cucos, C., *Timp și temporalitate în educație*, Polirom, Iași, 2002.
4. Cuznețov, L., *Tratat de educație pentru familie. Pedagogia familiei*, Centrul Editorial Poligrafic, USM, Chișinău, 2008.
5. Pineau, G., *Temps et contretemps*, Editions Saint-Martin, Montreal, 1987.
6. Seinvert, Lothar J., *Organizează-ți bine timpul*, Rentrop și Straton, București, 1997.
7. Алексеев, П.В., Панин, А.В., *Философия*/3-е изд., Москва, 2004.